

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Варналії З. С.,
Бондаренко С. М.

Актуальність проблем безпеки держави, суспільства, підприємства та особи для України не викликає жодних сумнівів. Не тільки зовнішні негативні чинники (світові пандемії, військові конфлікти, інформаційна пропаганда, маніпуляції суспільною свідомістю, кібертероризм, неконтрольовані міграційні потоки, загострення конкуренції за доступ до ресурсів, штучне обмеження виходу на зовнішні ринки, непередбачувані зміни світової ринкової кон'юнктури) формують нові загрози та виклики для суб'єктів підприємництва та суспільства, зумовлюючи шукати та створювати нові методи та інструменти ефективного менеджменту.

Для економіки України, на жаль, характерні також і внутрішні чинники, які не сприяють фінансовій безпеці держави та бізнесу: політична нестабільність, корупція, поширена практика ухилення від оподаткування та легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, нерівномірний регіональний економічний розвиток, значний зовнішній борг та дефіцит бюджету та інші. З огляду на це, питання забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва набувають особливої актуальності.

Питанням стану фінансової безпеки підприємства присвячені дослідження зарубіжних та вітчизняних науковців. Віддаючи належне науково-методологічній цінності існуючих наукових здобутків, недостатньо вивченими залишаються проблеми забезпечення фінансової безпеки підприємства в умовах війни та повоєнного відновлення.

Метою дослідження є аналіз фінансової безпеки підприємств України та забезпечення управління нею в умовах війни та повоєнного відновлення.

Були використані такі методи дослідження: порівняння, аналізу та синтезу, індукції та дедуції, узагальнення, систематизації.

Система управління фінансовою безпекою суб'єктів підприємництва являє собою впорядковану сукупність взаємопов'язаних елементів, які утворюють єдину функціональну цілісність, призначену для встановлення та підтримки оптимального рівня фінансової безпеки. Від злагодженості взаємодії даних елементів значною мірою залежать успішність і ефективність функціонування системи управління фінансовою безпекою підприємства.

Ключові слова: фінанси, фінансові ресурси, безпека, фінансова безпека підприємства, загроза, фінансова стабільність, фінансова стійкість.

FINANCIAL SECURITY OF UKRAINIAN ENTERPRISES DURING THE WAR AND POST-WAR PERIOD

Varnalii Zakharii
Bondarenko Snizhana

The relevance of the problems of security of the state, society, enterprise and persons for Ukraine is not in doubt. Not only external negative factors (world pandemics, military conflicts, information propaganda, manipulation of public consciousness, cyber -terrorism, uncontrolled migration flows, aggravation and challenges for business entities and society, making it possible to look for and create new methods and tools for effective management.

Unfortunately, internal factors that do not contribute to the financial security of the state and business: political instability, corruption, widespread practice of tax evasion and legalization (laundering) of proceeds obtained, uneven regional economic development and others. In view of this, the issue of financial security of business entities is of particular relevance.

The issues of financial security of the enterprise are devoted to the study of foreign and domestic scientists. Paying the proper scientific and methodological value of existing scientific achievements, the problems of ensuring the financial security of the enterprise in war and post-war period remain poorly studied.

The purpose of the study is to analyze the financial security of enterprises and ensure it in war and post-war recovery.

The following research methods were used: comparison, analysis and synthesis, induction and deduction, generalization, systematization.

The financial security management system is an orderly set of interrelated elements that form a single functional integrity intended for establishing and maintaining the optimal level of financial security. The coordination of the interaction of these elements largely depends on the success and efficiency of the functioning of the financial security management system of the enterprise.

Key words: finance, financial resources, security, financial security of an enterprise, threat, financial stability, financial sustainability.

JEL Classification: D21, G32

Актуальність теми дослідження. Сьогодні ключовою умовою сталого економічного розвитку України є забезпечення фінансової безпеки підприємств. В умовах високих ризиків кризового періоду, повномасштабної війни в Україні зусилля уряду та суб'єктів підприємництва зосереджуються на вирішенні поточних проблем. Стабілізація ключових параметрів фінансової системи дає можливість здійснити перехід до реалізації стратегічних цілей вітчизняних підприємств, що безпосередньо впливає на фінансову стабільність країни в цілому.

Постановка проблеми. Проблема забезпечення фінансової безпеки підприємств України набула в даний час надзвичайної актуальності. Це пов'язано не тільки з фінансовими кризами, нестабільною економічною ситуацією у країні, а й постійним варіюванням цін на енергоносії (передусім нафту і газ), удорожчанням банківських послуг та повномасштабною війною в Україні. У цих умовах керівники підприємств та підприємці зіткнулися з пошуком принципово нових підходів до забезпечення фінансової безпеки та шляхів усунення загроз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням фінансової безпеки підприємства присвячені дослідження зарубіжних науковців, таких як Абрансон П., Аофф Р. Л., Кім С., Шін С. та інші, а також вітчизняних – Барановський О. І., Демчишак Н. В. [11], Єрмошенко М. М., Живко З. Б. [10], Крупка М. І. [11], Плешакова Н. А. [6], Чеберяко О. В. [12] та інші.

Віддаючи належне науково-методологічній цінності існуючих наукових здобутків, недостатньо вивченими залишаються проблеми забезпечення фінансової безпеки підприємства в умовах війни та повоєнного відновлення.

Постановка завдання дослідження. Метою дослідження є аналіз фінансової безпеки підприємств України та забезпечення управління нею в умовах війни та повоєнного відновлення.

Методи дослідження. Були використані такі методи дослідження: порівняння, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, узагальнення, систематизації.

Викладення основного матеріалу. В кризових умовах, в умовах повномасштабної війни в Україні, коли стрімко перерозподіляється ресурсна база та змінюється ціна факторів виробництва, метою побудови та функціонування системи фінансової безпеки є захищеність «життєвого простору» суб'єкта від дестабілізуючих факторів, внутрішніх і зовнішніх загроз, без нейтралізації яких унеможлиблюється його функціонування або відбувається погіршення значень основних функціональних параметрів.

Здатність підприємства стабільно розвиватися та здійснювати ефективну господарську діяльність визначається стійкістю його фінансового стану, ефективністю фінансової діяльності, а також здатністю протистояти внутрішнім та зовнішнім негативним факторам, що у цілому характеризують рівень його фінансової захищеності. Для забезпечення стійкого та ефективного економічного розвитку, примноження потенціалу, а також досягнення бажаних результатів фінансово-господарської діяльності підприємству необхідно дбати про належний рівень своєї безпеки, особливо фінансової.

Найбільшу небезпеку, як правило, становлять зовнішні загрози, які не піддаються виявленню і прогнозуванню. У той же час усунення внутрішніх загроз належить до компетенції органів управління підприємством.

Головними зовнішніми небезпеками та загрозами фінансової безпеки підприємства можуть бути скуповування акцій, боргів підприємства небажаними партнерами; наявність значних фінансових зобов'язань у підприємства; криза грошової та фінансово-кредитної систем; нестабільність економіки; недосконалість механізмів формування економічної політики держави.

До внутрішніх загроз, що впливають на фінансову безпеку, належать помилки менеджменту в галузі управління фінансами підприємства, пов'язані з вибором стратегії підприємства, управлінням та оптимізацією активів і пасивів підприємства.

Однією із суттєвих загроз фінансовій безпеці підприємств є економічна нестабільність у державі, яка проявляється через погіршення основних макроекономічних показників: зниження обсягу валового внутрішнього продукту (ВВП), зростання рівня безробіття, темпів інфляції та девальвації національної валюти.

Розвиток ринкових механізмів в економіці України, зміна форм та методів державного регулювання діяльності підприємств, зростаючий вплив зовнішнього середовища, конкуренція на ринку товарів та послуг зумовили появу багатьох взаємозв'язків підприємства із суб'єктами зовнішнього середовища. Відповідно, результати таких взаємозв'язків можуть бути як позитивними, так і носити негативний характер. У зв'язку із цим сьогодні виникає необхідність управління фінансовою безпекою підприємства.

Складність управління фінансовою безпекою підприємств в Україні обумовлюється не лише важко прогнозованою зміною умов їх функціонування, зокрема впливом суб'єктів зовнішнього середовища, а передусім значенням фінансів та фінансової діяльності для кожного суб'єкта підприємництва та фінансової складової у структурі економічної безпеки підприємства.

Важливість забезпечення та підтримки фінансової безпеки підприємства на максимально можливому рівні не піддається сумніву. Проте досягти цього можна, лише системно підійшовши до цього питання. По-перше, діяльність з управління фінансовою безпекою підприємства має здійснюватися постійно та безперервно. По-друге, процес управління має базуватися на складній та багатоступінчастій системі управління фінансовою безпекою підприємства. Саме тому успішність і ефективність процесу управління фінансовою безпекою підприємства значною мірою залежать від досконалості та злагодженості взаємодії елементів покладеної в основу системи. В свою чергу, лише ретельне вивчення науково-теоретичних засад

побудови такої системи та використання цих знань при практичній розробці останньої може забезпечити її досконалість та ефективність.

Управління фінансовою безпекою підприємства здійснюється за допомогою різних методів із використанням різноманітних важелів і інструментів та у різні способи. Функціонування цієї системи вимагає певного забезпечення: матеріально-технічного, інформаційно-аналітичного, фінансового, кадрового та організаційного.

Ключовим елементом системи управління фінансовою безпекою суб'єктів підприємництва є підсистема моніторингу зовнішнього та внутрішнього середовищ підприємства та фінансової діагностики на предмет виявлення загроз. У свою чергу, у даній підсистемі дуже важливу роль грає оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства.

Безумовно, діяльність будь-якого підприємства в умовах війни повинна бути виваженою і враховувати численну кількість ризиків та непередбачуваних обставин. Аналіз фінансової стабільності суб'єктів підприємництва повинен будуватися на можливості формування «фінансових подушок безпеки», які дозволять швидко реагувати на непередбачувані ситуації, зокрема на можливу втрату майна, трудових та матеріальних ресурсів, на пошук альтернативних варіантів заробітку та можливість кооперацій з іншими учасниками ринку.

Війна дозволила активувати абсолютно нові види діяльності, які дозволяють багатьом підприємствам не тільки вижити, але й закріпитися на ринку, а в майбутньому завоювати лідерські позиції. Саме тому ті підприємства, які в умовах війни постійно слідкують за зовнішніми викликами і відповідно до них налаштовують операційну діяльність, мають змогу вижити.

Відповідно до забезпечення концептуальних умов роботи суб'єктів підприємництва, необхідно налаштовувати фінансову систему, щоб вона могла підтримувати життєздатність бізнесу. Для цього необхідно сформувати принципово нові підходи до побудови політики ліквідності, фінансової незалежності, оборотності та рентабельності.

В умовах воєнного стану багато підприємств зустрілися із проблемами ліквідності. На початку війни чимало керівників підприємств вилучили кошти із обороту з метою їх збереження. Як результат – практично кожний суб'єкт підприємництва погіршило показники ліквідності, а період погашення короткострокової кредиторської заборгованості суттєво зріс.

Орієнтовно через три місяці після початку війни, коли більшою мірою бізнес адаптувався до воєнних дій, активність підприємств була частково відновленою, однак це принципово змінило політику управління ліквідністю.

Говорячи про платіжні зобов'язання підприємства, в першу чергу фінансова політика була орієнтована на акумулювання коштів для погашення кредиторської заборгованості перед постачальниками, які стали основою для забезпечення логістики і, як наслідок, безперервних ділових процесів. Відсутність товарних кредитів та неможливість отримання доступних кредитів у банківських установах сформувало нові фінансові моделі, які передбачають роботу бізнесу за власні кошти. В таких умовах показники ліквідності стають найвищими і передбачають мінімізацію ризиків неплатоспроможності перед постачальниками.

Інший напрям регулювання ліквідності орієнтується на виплату заборгованості за заробітної платою, з метою збереження трудових ресурсів, які забезпечують виробництво продукції та стабільність діяльності підприємства.

Практика показала, що в умовах війни населення, що не отримує належного фінансування, переміщується в інші регіони та країни, що дозволяє отримати нові джерела фінансових надходжень.

В умовах, коли відбувається серйозний відтік кадрів, керівники підприємств зрозуміли, що утримати працівників на місцях можливо виключно за рахунок своєчасної оплати праці та демонстрації власної стійкої позиції на ринку.

Кожний суб'єкт підприємництва, що працює в умовах війни зіткнувся із проблемою неможливості використання залучених коштів. Практика показала, що постачальники продукції готові працювати із покупцями тільки на умовах повного розрахунку за поставлений товар. Ті компанії, що будували свої бізнес-моделі на основі надання товарних кредитів, перебудували цю модель таким чином, щоб гарантувати постачальникам повернення коштів відразу після отримання товарів (матеріалів чи сировини). Це логічний підхід в умовах війни, який передбачає зменшення фінансових ризиків як для постачальників, так і покупців [1].

Для того, щоб вижити на ринку, численна кількість компаній були вимушені терміново розрахуватися за заборгованістю і забезпечувати наступні поставки товарів та ресурсів за рахунок власних джерел. Таким чином, в умовах воєнного стану більшість компаній відмовилися від залученого капіталу і перейшли на самофінансування.

Однак, варто зазначити, що не кожне підприємство має достатньо власних фінансових ресурсів, щоб відмовитися від використання залученого капіталу. Численна кількість компаній змінила модель фінансування за рахунок збільшення внутрішньої заборгованості, зокрема заборгованості за заробітної платою. Така модель перекриття зовнішньої заборгованості за рахунок внутрішньої також зустрілася із опором, оскільки в умовах воєнного стану персонал у випадку неотримання доходу, мігруватиме до інших країн.

Таким чином, показники фінансового стану в умовах війни для багатьох підприємств стають вищими нормативних, а структура капіталу характеризується практичною відсутністю заборгованості за розрахунками з постачальниками та за заробітної платою.

Ті компанії, які не мають достатньої кількості власних фінансових ресурсів і не мають можливість покрити заборгованість перед постачальниками та персоналом, в подальшому не матимуть можливість

працювати за установленими в докризовий період моделями. Через це численна кількість підприємств зупинили свою діяльність і суттєво погіршили показники фінансової стабільності, що спричиняє неплатоспроможність підприємства, а в подальшому можливе банкрутство.

Для того, щоб зрозуміти особливості аналізу фінансової стабільності підприємства в умовах воєнного стану, необхідно перш за все дослідити основні чинники, які впливають на зміну фінансової стійкості підприємства. Необхідно зазначити, що всі підприємства на початку війни зменшили оборотність. Особливо це стосується непродовольчого сектору. Ті підприємства, які орієнтовані на продаж побутової техніки, обладнання, меблів, будівельної техніки з об'єктивних причин зменшили обсяги збуту через природне бажання населення витратити кошти виключно на товари першої необхідності. Однак дана ситуація характерна тільки в певний проміжок часу – панічного стану населення, коли на початку воєнних дій потенційний покупець оптимізує власні фінансові ресурси. З часом, коли економічна активність стабілізується, товари першої необхідності змінюються [1].

Практика показала, що війна призводить до матеріальних втрат, а тому та частина населення, яка втрачає майно або стикається з проблемою пошкодження майна, в першу чергу потребуватиме будівельних товарів, меблів, обладнання тощо. Основною характеристикою оборотності підприємств в умовах війни є нестабільність показника оборотності – він може коливатися в залежності від активності воєнних дій в тому чи іншому регіоні.

Варто зазначити, що тільки ті підприємства, які утримуються на плаву в умовах кризової ситуації під час різкого зменшення обсягів продажу, і намагаються побудувати власний бізнес відповідно до зміни попиту на продукцію, мають змогу стрімко підняти обсяги збуту, зайнявши місця конкурентів, що закрилися або зупинили свою діяльність через війну.

Підтримка показника оборотності на нормальному або прийнятному для підприємства рівні можлива тільки за умови організації гнучких каналів збуту. Підприємству важливо знайти альтернативні канали збуту, включаючи електронну комерцію, яка дозволяє розширити географію та суттєво збільшити оборотність [2]. Ті підприємства, які здатні налагодити поставки продукції першої необхідності в умовах війни, мають змогу вийти на нові ринки та завоювати нових покупців.

При аналізі показників оборотності активів, оборотних активів та запасів необхідно опиратися на довоєнний показник, відповідно до якого можна зробити висновок щодо ефективності діяльності підприємства. Якщо підприємство суттєво знижує обсяги збуту у порівнянні з довоєнним періодом, про ефективність діяльності свідчатиме показник рентабельності. Якщо підприємство в умовах зниження оборотності залишатиметься рентабельним або працюватиме на межі беззбитковості (чи навіть мінімальних збитків), така ситуація в умовах війни є допустимою.

Якщо на фоні докризового показника обсяг оборотності зростає, це свідчить про відкриття нових можливостей для підприємства, які потребують активації інвестиційної політики.

Рентабельність є ключовим показником, на який потрібно опиратися при побудові фінансової моделі в умовах воєнного стану. Багато підприємств розуміють, що зупинка діяльності спричинить втрату ринку, який завойовувався впродовж багатьох років. Така ситуація для бізнесу є неприпустимою, а тому численна його кількість вирішили працювати тільки для забезпечення життєдіяльності підприємства.

Життєдіяльність бізнесу в умовах війни передбачає можливість утримання штату та забезпечення платоспроможності за податками та постачальниками. Досить часто керівники підприємства відмовляються від прибутку на користь допомоги армії, а тому працюють практично на межі беззбитковості. Робота на межі рентабельності є прийнятною в умовах війни за умови збереження штату та забезпечення належного обсягу збуту для покриття обов'язкових зобов'язань.

Отже, узагальнимо особливості трактування показників фінансової стабільності суб'єктів підприємництва в умовах воєнного стану в таблиці 1.

Таблиця 1. Особливості трактування показників фінансової стабільності суб'єктів підприємництва в умовах воєнного стану

Показник	Нормативне значення	Нормативне значення в умовах воєнного стану
Коефіцієнт покриття	>1	>1
Коефіцієнт швидкої ліквідності	>0,7	>1
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	>0,2	>0,7
Коефіцієнт платоспроможності	>0,5	>0,8
Оборотність активів	Відсутнє, позитивною є зростання показника в динаміці	Відсутнє, позитивною є не суттєве зменшення показника оборотності
Оборотність запасів	Відсутнє, позитивною є зростання показника в динаміці	Відсутнє, позитивним є суттєве зростання показника в порівнянні із довоєнним періодом
Рентабельність продукції	Відсутнє, чим вище значення – тим краще	Допускається робота на межі нульової рентабельності

Джерело: систематизовано на основі [3-7]

Формування готівкових резервів передбачає суттєве збільшення показників абсолютної ліквідності. Ці кошти повинні допомогти підприємству відмовитися від товарних кредитів та своєчасно користуватися можливістю придбати товари (ресурси) за більш доступними цінами або інвестувати у розвиток [8].

Ще однією проблемою розвитку підприємництва в умовах війни є пошук фінансових ресурсів. Необхідно зазначити, що звертатися до банківських установ в умовах війни є недоречним, оскільки в період стрімкого зменшення вартості національної валюти на фоні війни, кредити стануть не вигідними [9]. Саме тому для розвитку інвестиційної політики необхідно шукати інші джерела фінансування, зокрема, підприємствам доцільно кооперуватися з іншими підприємцями чи інвесторами, а спільно акумульовані кошти націлювати на розвиток нового бізнесу.

Для визначення основних характеристик та особливостей фінансової безпеки суб'єктів підприємництва доцільним є використання експертної оцінки. З цією метою й було проведено нами у грудні 2022 – січні 2023 року експертне опитування серед керівників і працівників підприємств, а також науковців і освітян, в якому взяли участь 225 респондентів практично з усіх регіонів України.

За результатами опитування виявлено, що найбільша частина опитаних респондентів (82%) вважає, що брак фінансових ресурсів є серйозною перешкодою для ведення підприємницької діяльності в Україні; 10% опитаних відповіли, що не впливає, а 7% - не змогли визначитися з варіантом відповіді (рис. 1).

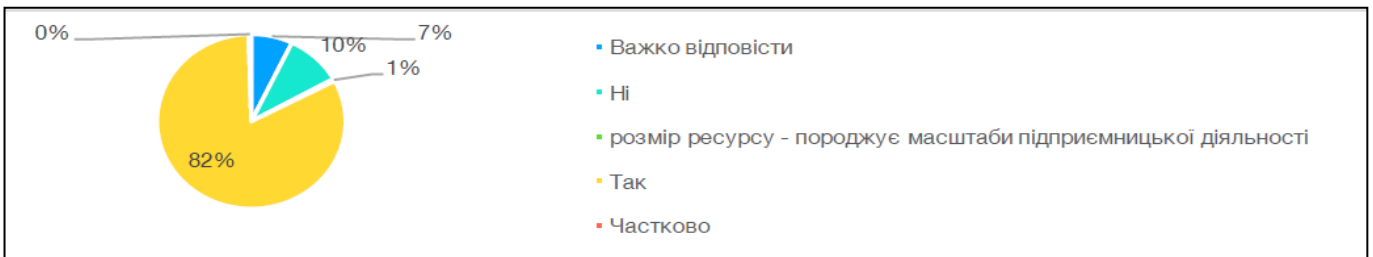

Рисунок 1. Чи є брак фінансових ресурсів серйозною перешкодою для ведення підприємницької діяльності в Україні?

Практично всі завдання економічного розвитку підприємства, розширення об'єму й оновлення складу його активів вимагають збільшення суми фінансових ресурсів, що залучаються. Вибір джерел формування цих ресурсів, а також мінімізація вартості їх залучення в значній мірі визначають рівень фінансової безпеки підприємства й ефективності його господарської діяльності.

Стан фінансових ресурсів суб'єктів підприємництва має бути таким, щоб — по-перше, забезпечувалась ефективна діяльність підприємства, по-друге — захист його фінансових інтересів і по-третє — здатність зберігати свої фінансові можливості під впливом різного роду небезпек і загроз. Дивлячись під таким кутом зору на роль фінансових ресурсів підприємства, можна стверджувати, що вони виступають основною характеристикою його фінансового стану.

Спостерігається прямий зв'язок фінансової безпеки підприємства із забезпеченістю фінансовими ресурсами (фінансовою забезпеченістю діяльності підприємства), а саме із забезпеченістю: власним основним капіталом, власними обіговими коштами (власним оборотним капіталом), кредитами і позиками (під власні гарантії чи гарантії держави), інвестиціями, прямим фінансуванням з бюджету (державні і комунальні підприємства) тощо. Чим вище рівень забезпеченості комерційної діяльності фінансовими ресурсами, тим вищим є і рівень фінансової безпеки підприємства.

Більше двох третин опитаних (67%) респондентів відповіли, що не отримували фінансової підтримки від міської влади/держави для ведення бізнесу. Тільки 11% опитаних отримали таку допомогу (рис. 2).

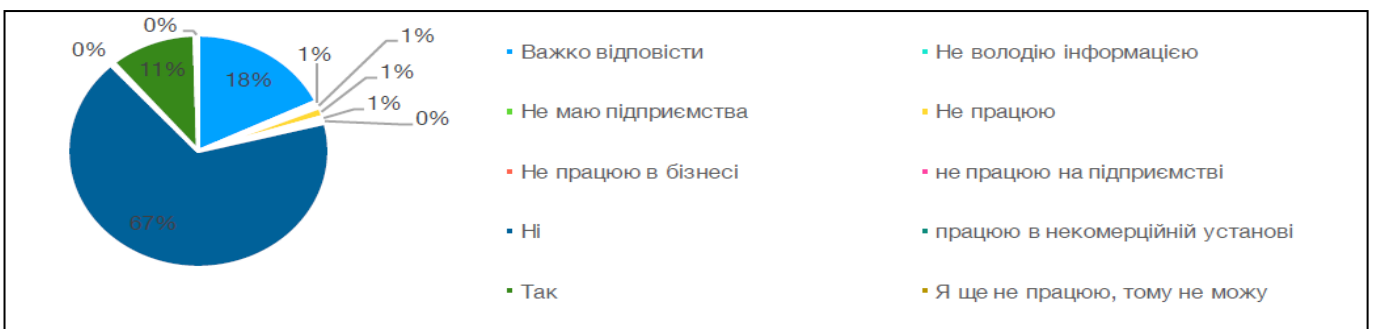

Рисунок 2. Чи отримували Ви (Ваше підприємство) фінансову підтримку від міської влади/держави для ведення бізнесу (пільгові кредити, компенсацію процентних ставок за кредитом та ін.)?

У ринкових умовах господарювання підприємництво забезпечує соціально-економічний розвиток країни. Суб'єкти підприємництва створюють найбільшу частку доданої вартості, формують пропозицію всіх

груп товарів (робіт, послуг) відповідно до споживчого попиту. Окрім того, переважна більшість робочих місць створюється підприємницькими структурами. Державний бюджет значною мірою наповнюється за рахунок податків і зборів, що пов'язані з підприємницькою діяльністю. Таким чином, підприємництво – це основа розвитку сучасного суспільства та ринкової економіки.

На практиці суб'єкти малого бізнесу є найбільш уразливими і потребують державної підтримки. За чисельністю суб'єкти мікропідприємництва переважають, тому держана підтримка має бути спрямована не на збільшення їхньої кількості, а на підвищення ефективності їх функціонування, а саме: зростання продуктивності праці, зайнятості, підвищення конкурентоспроможності, інноваційності, збільшення прибутковості, ліквідності тощо.

Великі підприємства мають певні переваги та недоліки порівняно із суб'єктами малого та середнього підприємництва. Так, наприклад, їх сукупний внесок в економіку є визначальним, продуктивність праці на великих підприємствах є вищою за середній рівень по Україні, вони становлять переважну частку промислових підприємств та забезпечують переважну частину експорту країни. Проте великі підприємства нерівномірно розподілені по території України. Часто такі підприємства використовують застарілі технології та обладнання, які характеризуються високою матеріалоємністю та енергоємністю, у результаті чого можуть негативно впливати на навколишнє природне середовище.

Із боку держави необхідно створювати умови для залучення та підтримки інвестицій, особливо у продукцію з більшою доданою вартістю та капіталомісткістю, одночасно сприяючи інтернаціоналізації та нарощуванню потенціалу малого та середнього підприємництва. Разом із тим необхідно продовжити структурні реформи в таких напрямках: зміцнення верховенства права та прав власності; удосконалення антикорупційної і судової систем; упорядкування регуляторного середовища.

Більша половина опитаних респондентів (53%) оцінюють фінансово-економічне становище їхніх підприємств як «задовільно». Разом з тим 18% оцінюють становище підприємств «погано», 10% - «добре», а 15% - не можуть визначитися і потребують уточнення (рис. 3).

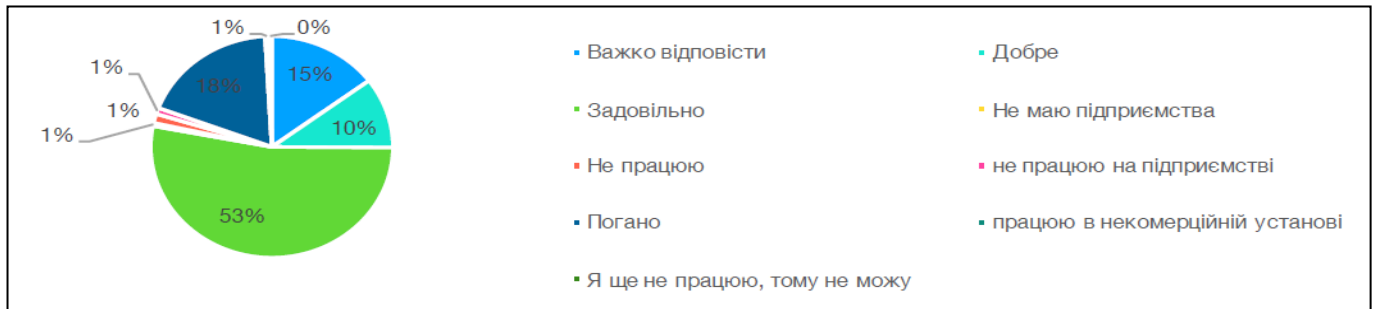

Рисунок 3. Як Ви оцінюєте фінансово-економічне становище Вашого підприємства зараз?

В умовах повномасштабної війни в Україні, постраждала економіка країни, а вітчизняні підприємства знаходяться в складних умовах. Вітчизняний бізнес зазнав значних фінансових втрат, деякі підприємства змушені релокуватися закордон або в більш безпечні регіони, однак більшість із них змогли адаптуватися до ситуації і продовжують функціонувати.

Однією із проблем, що виникла – є зменшення виробництва товарів, які експортувалися, адже частина регіонів є окупованими, що в свою чергу унеможливорює доступ до портів. Частина вітчизняних підприємств призупинила свою роботу через неможливість здійснювати свою діяльність, значні руйнування та збитки. Інша частина бізнесу займається розробкою стратегічних планів щодо подальшої діяльності підприємств.

Найбільш складно функціонувати тим підприємствам, які працювали на тих територіях, що є окупованими або ж де ведуться активні бойові дії. У них було два основних варіанти подальшого розвитку подій: призупинити роботу на невизначений термін або ж здійснити релокацію бізнесу. В цей складний час держава сприяє відновленню та релокації бізнесу із зон бойових дій та окупації, зокрема, у сервісі «Дія» створено окрему програму з допомоги підприємствам у тимчасовому переміщенні; запущено платформу для цифрової взаємодії щодо допомоги по релокації бізнесу в межах України.

Суб'єкти підприємництва дещо послабили негативні очікування щодо динаміки обсягів виробництва товарів та послуг упродовж наступних кількох років. Також поліпшилися прогнози майбутньої ділової активності підприємств. Більш оптимістично налаштовані підприємці і в оцінках темпів майбутньої інфляції та її впливу на споживчі настрої й купівельну спроможність населення. А ось девальваційні очікування знову погіршилися, в те, що гривні вдасться зберегти теперішні позиції у протистоянні з євро і доларом, бізнес майже не вірить.

Висновки. Система управління фінансовою безпекою суб'єктів підприємництва являє собою впорядковану сукупність взаємопов'язаних елементів, які утворюють єдину функціональну цілісність, призначену для встановлення та підтримки оптимального рівня фінансової безпеки. Від злагодженості взаємодії даних елементів значною мірою залежать успішність і ефективність функціонування системи управління фінансовою безпекою підприємства.

У режимі стійкого функціонування, суб'єкти підприємництва акцентують свою увагу на підтримці нормального ритму виробництва і збуту продукції, на запобіганні матеріального та фінансового збитку, на

недопущенні несанкціонованого доступу до службової інформації і руйнування комп'ютерних баз даних, на протидії несумлінній конкуренції і кримінальним проявам. У той же час, на нашу думку, особливу увагу необхідно звернути на забезпечення достатньої ліквідності підприємств, недопущення їх банкрутства, підтримку позитивного рівня рентабельності тощо.

У кризові періоди розвитку, повномасштабної війни в Україні найбільшою небезпекою для підприємства є руйнування його потенціалу (виробничого, технологічного, науково-технічного і кадрового) як головного чинника життєдіяльності підприємств, їхніх можливостей. Результатом впливу внутрішніх та зовнішніх загроз на фінансову безпеку підприємств може бути припинення фінансово-господарської діяльності підприємств, визнання їх банкрутами і, ймовірно, їх ліквідація.

Тому, для мінімізації загроз фінансовій безпеці підприємства необхідна ефективна система управління фінансами, яка здатна забезпечувати компроміс між інтересами розвитку підприємств, наявністю достатнього рівня грошових коштів і забезпеченням платоспроможності.

Подальшого дослідження потребує процес формування відповідного дієвого механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства в умовах війни та повоєнного відновлення, який би врахував актуальні на сьогодні зміни в середовищі функціонування вітчизняних суб'єктів підприємництва.

Список використаних джерел

1. Костенко Ю., Короленко О., Гузь М. Аналіз фінансової стійкості підприємства в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-77>
2. Зюскін А. Цифровізація бізнес-процесів малого бізнесу як фактор зростання його конкурентоспроможності. *Економіка і управління*. 2022. № 28(5). С. 452–461.
3. Готра В. В., Ріпич В. В., Дячок А. В. Діагностика фінансового стану підприємства та шляхи його покращення. *Економіка і суспільство*. 2017. № 8. С. 219–223.
4. Денисенко М. П. Заходи покращення фінансового стану підприємства у сучасних умовах господарювання. *Економіка і держава*. 2019. № 12. С. 61–65.
5. Чемчикаленко Р. А., Сукрушева Г. О., Ткаченко А. Ю. Теоретичні основи управління фінансовим станом підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 27. С. 350–354.
6. Фінанси. Підручник. І. О. Лютий, С. Я. Боринець, З. С. Варналій, та ін.; за ред. д.е.н., проф. І. О. Лютого. Київ: Вид-во Ліра-К, 2017. 728 с.
7. Варналій З. С. Економічна та фінансова безпека України в умовах глобалізації: монографія. Київ : Знання України, 2020. 423 с.
8. Гріщенко І. В. Оцінка показників фінансової стійкості підприємства. *Перспективи розвитку фінансово-економічного простору України : зб. наук. праць*. Вінниця, 2020. С. 208–211.
9. Варналій З. С. Зміцнення фінансової безпеки України в умовах воєнного стану та повоєнний період. *Сталий розвиток: виклики та загрози в умовах воєнного стану : мат. Міжнародна науково-практична інтернет-конференції, 9 червня 2022 р. Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2022. С. 103-104.*
10. Живко З. Б. Механізм управління системою економічної безпеки підприємства. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка*. 2014. Випуск 3 (44). С. 37-42.
11. Крупка М. І., Ванькович Д. В., Демчишак Н. Б. Формування фінансового потенціалу інвестиційної діяльності в економіці України: монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011.
12. Чеберяко О. В. Система забезпечення інформаційної безпеки як інструмент протидії гібридній війні. *Економічна безпека: держава, регіон, підприємство : Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет конференції з міжнародною участю, 20 грудня 2018 р. – 20 січня 2019 р. Полтава : ПолНТУ, 2019. С. 11-16.*
13. Blakytka G., Ganushchak T. Enterprise financial security as a component of the economic security of the state. *Investment Management and Financial Innovations*. 2018. Vol. 15. Issue 2. P. 248–256.
14. Korol I., Poltorak A. Financial risk management as a strategic direction for improving the level of economic security of Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. P. 48–59.

References

1. Kostenko Yu., Korolenko O., Guz M. (2022). Analysis of the financial stability of the enterprise in the conditions of martial law. *Economics and society*, 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-77>
2. Zyuskin A. (2022). Digitalization of small business business processes as a factor in increasing its competitiveness. *Economics and management*, 28 (5). 452–461.
3. Gotra V. V., Ripich V. V., Dyachok A. V. (2017). Diagnosis of the financial condition of the enterprise and ways of improvement. *Economy and society*, 8. 219–223.
4. Denysenko M. P. (2019). Measures to improve the financial condition of the enterprise in modern economic conditions. *Economy and state*, 12. 61–65.
5. Cemchikalenko RA, Sukrusheva GO, Tkachenko A. Yu. (2019). Theoretical foundations of management of the financial condition of the enterprise. *Market infrastructure*, 27. 350–354.
6. Lyutiy I. O., Borynets S. Ya., Varnaliy Z. S., etc. (2017). *Finances. Textbook*. Kyiv: Lira-K Publishing House. 728 p.
7. Varnalii Z. S. (2020). *Economic and financial security of Ukraine in the conditions of globalization: monograph*. Kyiv: Znannya Ukrayiny, 423 p.

8. Grishchenko I. V. *Assessment of indicators of financial stability of the enterprise. Prospects for the development of financial and economic space of Ukraine: Coll. Sciences. works. Vinnytsia, 2020. P. 208–211.*
9. Varnalii Z. S. (2022). *Strengthening the financial security of Ukraine in the conditions of martial law and the post-war period // Sustainable development: challenges and threats in the conditions of martial law: International scientific and practical online conference, June 9, 2022. Poltava: Yuriy Kondratyuk National University. P. 103-104.*
10. Zhyvko Z. B. (2014). *Management mechanism of the economic security system of the enterprise. Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Economy series, 3 (44). 37-42.*
11. Krupka M. I., Vankovych D. V., Demchyshak N. B. (2011). *Formation of the financial potential of investment activity in the economy of Ukraine: monograph. Lviv: LNU imeni Ivana Franka.*
12. Cheberyako O. V. (2019). *The system of ensuring information security as a tool for countering hybrid warfare. Economic security: state, region, enterprise: Proceedings of the 5th All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference with International Participation, December 20, 2018 - January 20, 2019. Poltava: PolNTU. 11-16.*
13. Blakyta G., Ganushchak T. (2018). *Enterprise financial security as a component of the economic security of the state. Investment Management and Financial Innovations, 15/2. 248–256.*
14. Korol I., Poltorak A. (2018). *Financial risk management as a strategic direction for improving the level of economic security of Ukraine. Baltic Journal of Economic Studies. 48–59.*

ДАНІ ПРО АВТОРА

Варналій Захарій Степанович, доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6654-8760>
e-mail: vzs1955@gmail.com

Бондаренко Сніжана Михайлівна, аспірант кафедри фінансів,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
e-mail: snizhana07mail@gmail.com

DATA ABOUT THE AUTHOR

Varnalii Zakharii, Doctor of Economics Sciences, Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Professor of the Department of Finance
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6654-8760>
e-mail: vzs1955@gmail.com

Bondarenko Snizhana, PhD student of the Department of Finance,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
e-mail: snizhana07mail@gmail.com

УДК 338:49

<https://doi.org/10.31470/2306-546X-2023-56-113-125>

РІЧКОВА ЛОГІСТИКА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

**Горошкова Л. А.,
Васильєва О. О.,
Маслова О. В.,
Сумець О. М.**

Актуальність теми дослідження. Найактуальнішим завданням сьогодення є відновлення України, подолання наслідків бойових дій на її території та вирішення питань національної безпеки та обороноздатності. Отже вирішити логістичні та інфраструктурні завдання можливо саме шляхом модернізації внутрішнього водного транспорту та його інфраструктури, розширення мережі річкових портів та підвищення ефективності наявних потужностей в них, створення умов для залучення приватних інвестицій та стимулювання розвитку внутрішнього водного транспорту України.

Постановка проблеми. Існує необхідність створення системи логістичного управління використанням судноплавних внутрішніх водних шляхів Півдня України, а саме суднового ходу «Дунай – Чорне море» (Гирло Бистре) з можливістю подальшого розширення використання портів Рені, Ізмаїл та Усть-Дунайск.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз основних публікацій свідчить, що питання розвитку річкової логістики розглядаються багатьма дослідниками. Так дослідження Krčim, M., Plazibat